

nûn, II, 1867). 7. *en-Nehce (el-Behce) tû'l-merdıyye şerhu'l-Behcetî'l-verdiyye*. Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin *el-Hâvî's-sağır*'inin manzum hale getirilmiş şeklidir (Sehâvî, I, 343; Brockelmann, GAL, I, 495; II, 79; Suppl., I, 679). 8. *el-Ğaysü'l-hâmî' şerhu Şerhi Cem'î'l-cevâmî'*. Tâceddin es-Sübkî'nin *Cem'û'l-cevâmî'*'ne Bedreddin ez-Zerkeşî'nin yazdığı şerhin muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 305). Eseri Mahmûd Ferec Süleyman'ın neşrettiği belirtilmektedir (*el-Müstefâd*, neşredenin girişi, I, 56). 9. *Şerhu'n-Necmî'l-vehhâc fi nazmî'l-Minhâc*. Zeynüddin el-İrâkî, Beyzâvî'nin *Minhâcû'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl* adlı eserindeki hadisleri *Tahrîcû eḥâdîsi Muḥtaşari'l-Minhâc (Tahrîcû eḥâdîsi'l-Minhâc li'l-Beyzâvî)* adıyla tahrîc etmiş, ayrıca *en-Necmû'l-vehhâc fi nazmî'l-Minhâc (Nazmû Minhâcî'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl)* adıyla 1367 beyitte manzum hale getirmişti. İbnü'l-İrâkî ise 788'de (1386) kaleme aldığı bu eserinde babasının manzum kitabını şerhetmiş olup kitabın bir nüshası İran'da Kütüphâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî'de (Şûrâ, nr. 9/70) bulunmaktadır (DMBİ, IV, 220).

C) Diğer Eserleri. 1. *Elfiyye fi tefsiri ğaribi elfâzî'l-Kur'ân*. Alfabetik olarak düzenlenen eser *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*'in (Cava 1355, II, 205-274) ve Dîrî-nî'nin *et-Teyşîr fi 'ilmi't-tefsîr*'i (Kahire 1310/1893, s. 2-139) kenarında basılmıştır. 2. *Şerhu's-sadr bi-zikri leyleti'l-kadr*. *Mecmû'atû'r-resâ'ili'l-müniriyye* içinde (Riyad, ts., I, 266-279), ayrıca *Leyletü'l-kadr* adıyla müstakil olarak (Kahire, ts.) neşredilmiştir. 3. *Ünsü'l-vâhid*. Arap edebiyatıyla ilgili olan eserin eksik bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 3786, 126 varak). 4. *Şerhu'l-urcûzeti'l-Yâsemîniyye (el-Mu'în 'alâ fehmi urcûzeti lbnî'l-Yâsemîn)*. İbnü'l-Yâsemîn diye anılan Ebû Muhammed Abdullah b. Haccâc'ın "el-cebr ve'l-mukâbele" konusundaki urcûzesinin şerhidir (Brockelmann, GAL, II, 79). 5. *el-İnşâf* (Brockelmann, GAL Suppl., I, 509; II, 71).

İbnü'l-İrâkî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Cem'û havâşi'l-Bulkînî 'ale'r-Ravza*, *Cem'û ğurukî ḥadîsi'l-Mehdî*, *el-Cevâhirü'l-behiyye şerhu'l-Erba'îni'n-Neveviyye*, *el-Erba'ûn fi'l-cihâd bi-dûni'l-isnâd*, *ed-De'ilîlû'l-kavîm 'alâ şihḥati cem'î't-takdîm*, *Fazlû'l-ḥayl ve mâ fihâ mine'l-ḥayr ve'n-neyl*, *Fihristü merviyât, Ḥallû'r-rumûz ve keşfü'l-künûz*, *Hâşiye 'ale'l-*

Keşşâf, Muḥtaşarü'l-Keşşâf (bu çalışmada *el-Keşşâf*'ın hadisleri tahrîc edildiği gibi bazı eksiklikleri de tamamlanmıştır), *İkmâlû Şerhi'l-aḥkâm* (müellifin babasının eseri üzerine yaptığı bir çalışmadır), *el-İstifâde bi'l-vâhid min ikâmeti cum'ateyn fi mekân vâhid, Kitâb fi'l-aḥkâm, Kitâb mâ du'ife min eḥâdîsi's-Şaḥîhayn, Muḥtaşarü'l-Men-seki'l-kebîr li-'İzzeddîn b. Cemâ'a, Muḥtaşarü'l-Mühimmât fi'l-fıkh, el-Müselsel bi'l-evveliyye, en-Nüket 'ale'l-İzâh fi'l-menâsik li'n-Nevevî, Şerhu ebyât min Elfiyeti vâlidihî fi'l-ḥadîs, Şerhu kıf'a min Kitâbi'd-Deḳâ'ik fi'r-reḳâ'ik, Şerhu metni Minhâcî'l-uşûl, Terâcîmü ricâlî Minhâcî'l-uşûl, et-Taḥrîr limâfi'l-Minhâcî'l-uşûl mine'l-ma'kül ve'l-menkül, Şerhu Nazmî'l-İktirâh fi'l-iştîlâh* (müellifin babasına ait eserinin şerhidir), *Şerhu Nüketi Ebî İshâk eş-Şirâzî fi 'ilmi'l-cedel, et-Ta'kîbât 'ale'r-Râfi'i* (İbnü'l-İrâkî'nin yazdığı kısımların altı cilt kadar olduğu belirtilmektedir), *et-Tezkiretü'l-müfide* (birkaç ciltten meydana geldiği söylenmektedir), *Tuḥfetü'l-vârid bi-tercemeti'l-vâlid, ez-Zeyl 'alâ zeyli vâlidihî 'ale'l-Vefeyât* (Zeynüddin el-İrâkî'nin *ez-Zeyl li-Vefeyât*'i'l-a'ğân'ı üzerine yapılan bu çalışma 806 [1403-1404] yılından başlamaktadır).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-'İber* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas), Beyrut 1409/1989, neşredenin girişi, I, 7-34; a.mlf., *el-Müstefâd min mübhemâtî'l-metn ve'l-isnâd* (nşr. Abdurrahman Abdülhamîd el-Ber), Cidde 1414/1994, neşredenin girişi, I, 47-69; a.mlf., *Zeylû'l-Kâşif* (nşr. Bûrân ed-Danâvî), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 5-14; Fâsî, *Zeylû'l-Takyîd fi ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, I, 332-336; Makrîzî, *Dürerü'l-ukûdi'l-ferride fi terâcîmî'l-a'ğânî'l-müfide* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1412/1992, II, 356-357; İbn Hacer, *İbnâ'ü'l-ğumr*, V, 172; VIII, 21-22; Takıyyüddin İbn Fehd, *Laḥzû'l-elḥâz (Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehabî* içinde, nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 284-291; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelû's-sâfi*, I, 332-335; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmî'*, I, 336-344; Süyûtî, *Hûs-nû'l-muḥâḍara*, I, 363; a.mlf., *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 548; *Keşfü'z-zunûn*, I, 12, 63, 117, 166, 364, 376, 464, 595, 627, 761; II, 1005, 1042, 1124, 1279, 1368, 1480, 1511, 1541, 1583, 1867, 1880, 1915, 1977; Şevkānî, *el-Bedrû't-tâli'*, I, 72-74; Brockelmann, GAL, I, 192, 495; II, 79; Suppl., I, 509, 679; II, 71; *İzâhu'l-meknûn*, I, 46, 54, 72; II, 83; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḥâris*, II, 1118-1119; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 122, 130, 170, 342, 371, 394, 423, 427, 443; Claude Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Égypte au cours des années 1992 à 1994", MIDEO, XXII, Louvain 1994, s. 349; Muhsin Âbidî, "İbn 'Irâkî", DMBİ, IV, 219-220.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'L-İBRÎ

(ابن البری)

Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn
Yuhannâ Mâr Grigoriûs b. Tâciddîn
Ehrûn (Hârûn-Aaron) el-Malaḥfî
(ö. 685/1286)

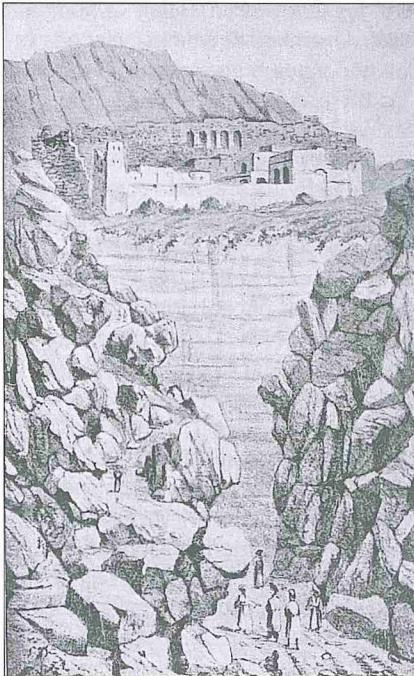
Süryânî tarihçisi,
filozof, ilâhiyatçı, edip ve tabip.

622'de (1225) Malatya'da doğdu. Babası Malatya yakınlarındaki İbrâ köyündendir. Bu sebeple veya aslen yahudi olmasından dolayı İbnü'l-İbrî (İbrâlî'nin oğlu - İbrânî'nin oğlu) lakabıyla tanınır. Süryânîler kendisine Bar İbrâyâ, Batılilar ise Barhebraeus derler. Kaynaklarda Ebû'l-Ferec künyesini ve Cemâleddin lakabını niçin aldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Yuhannâ adını ise vaftiz sırasında almıştır. Babası Ehrûn din değiştirip hristiyan olmuş itibarlı bir hekimdi. Ehrûn oğlunun öğrenimiyle yakından ilgilendi. İbrânice, Süryânice, Grekçe ve Arapça öğrenmesini sağladı. İbnü'l-İbrî daha sonra felsefe ve ilâhiyat okudu. Babasından ve devrin diğer tabiplerinden tıp öğrenimi gördü. Babası, Moğol istilâsı sırasında Moğol kumandanlarından birinin doktoru olarak görevlendirildi (1243). Malatya'nın düşmesinden kısa bir müddet sonra ailesiyle birlikte Haçlı hâkimiyetinin hâlâ devam ettiği Antakya'ya giden İbnü'l-İbrî burada bir süre münzevi bir hayat yaşadı. Ardından Trablusşam'a geçerek Ya'kûb adındaki Nestûrî bir âlimden ilâhiyat ve tıp tahsil etti. 1246'da Ya'kûbî patriği II. Ignatius tarafından Malatya civarında Cûbâs (Gabos) Ya'kûbî piskoposluğuna tayin edildi ve Grigoriûs (Grêgorg-Grigori) adını aldı. Ertesi yıl Cûbâs yakınlarındaki Lâkabbîn (Lakabhî, Lacabane) piskoposluğuna getirildi. 1252'de Patrik Ignatius'un ölümü üzerine patrik olması için John Bar Madani'ye (Yuhannâ İbnü'l-Ma'denî) karşı Diyonisius'u destekledi. Diyonisius patrik olunca kendisi de 1253'te Halep metropolitliğine getirildi. Ancak muhaliflerinin daha önce davranıp Halep hâkimi el-Melikü'n-Nâsir Selâhaddin Yûsuf'un desteğini sağlamaları üzerine Halep'te tutunamadı ve tekrar Malatya'ya döndü. Bir iki yıl Barsûmâ Manastır'ında Patrik Diyonisius'un yanında kaldıktan sonra Dimaşk'a gitti ve el-Melikü'n-Nâsir'dan Diyonisius'un patrikliğinin tasdikini talep etti. Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus tarafından Batı Ya'kûbîleri'ne patrikliği onaylanan Diyonisius'un Doğu Ya'kûbîleri patrikliğine tayini hakkında da berat aldı. Moğollar Ocak 1260'ta Halep'e

girdiğinde orada bulunan İbnü'l-İbrî, Hülâgû'dan Ya'kübî cemaatine dokunulmamasını rica etti. Rabban İšo (Yeşu), III. İgnatius adıyla patrik olunca İbnü'l-İbrî'yi "Tikrît ve şark mefriyânı" unvanıyla Irak, İran, Azerbaycan gibi eski Sâsânî topraklarında yaşayan Ya'kübî hristiyanlarının Antakya patriğinden sonra en yüksek rütbeli din adamı tayin etti (663/1265). Hülâgû ile görüşerek kendisi ve patrik III. İgnatius için berat aldı. Ardından Musul ve Bağdat başta olmak üzere bazı yerleri gezen İbnü'l-İbrî birçok kilisenin inşaat işlerini kontrol etti. 1282'de İlhanlı Hükümdarı Abaka'nın tahta çıkışını tebrik etmek üzere Tebriz'e hareket etti, ancak onun ölümü üzerine yerine geçen Ahmed Teküder ile görüştü ve cülûs merasiminde hazır bulundu. "Emînü'l-ketebetü'l-Ye-âkıbe" diye anılan İbnü'l-İbrî 30 Temmuz 1286'da Meraga'da öldü. Cenazesi Musul'a getirilerek Mâr Mettey Manastırı'nda toprağa verildi. Ölüm döşeğinde iken İslâmiyet'i kabul ettiği rivayet edilmektedir (*Târîhu muhtasarî'd-düvel*, tercüme edenin önsözü, s. 2-3).

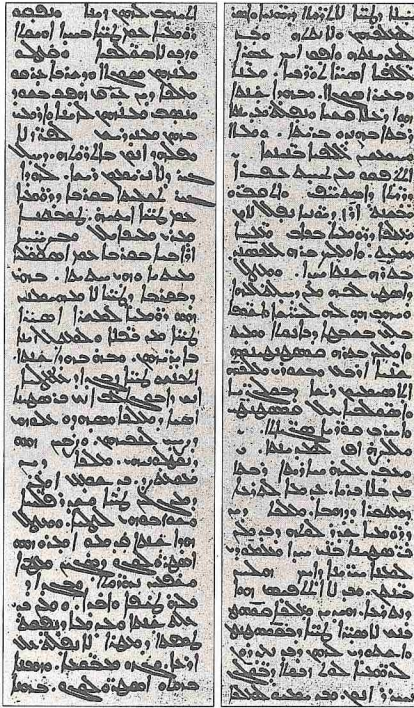
Eserleri. 1. Makhtebranûth zabhne (*Kronografya, Târîhu'z-zamân*). Süryânîce umumi bir tarih olup yaratılıştan 1286 yılına kadar gelen olayları ihtiva eder.

İbnü'l-İbrî'nin gömülü olduğu Mâr Mettey Manastırı'nın bir gravürü (Ebû'l-Ferec, *Târîh*, lv. I)

Eser başlıca iki bölümden oluşmaktadır. "Chronicon Syriacum" adıyla anılan birinci bölüm Süryânîce, Arapça, Farsça ve diğer bazı kaynaklardan istifade edilerek kaleme alınmış bir dünya tarihidir. Kaynakları arasında *Süryânî Keşiş Mihailin Vekâ-yi'namesi*, *Meliknâme* ve Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin *Târîh-i Cihângüşâ* adlı eseri önemli yer tutar. Bu bölümde Hz. Âdem'den Yeşû'a kadarki atalar, Benî İsrâîl hâkimleri, İbrânîler, Keldânîler, Medler, Persler, Romalılar, Yunanlılar, Bizanslılar, Hz. Peygamber'den Abbâsî halifeliliğinin yıkılışına kadar İslâm tarihi, Selçuklular, İsmâîlîler, Haçlılar, Hârizmşahlılar ve Moğollar hakkında bilgi nakledilmektedir. Müellifin VII. (XIII.) yüzyılda cereyan eden hadiselerle dair verdiği bilgiler olayların birçoğuna şahit olması sebebiyle eserin ilk bölümüne 696 (1297) yılına kadar gelen bir zeyil yazmıştır. "Chronicon Syriacum", Paul Jacob Bruns ve G. Kirsch tarafından Latince çevirisiyle birlikte iki cilt halinde yayımlanmış (Leipzig 1789), Süryânîce metnini daha sonra Paul Bedjan neşretmiştir (*Gregory Barhebraei Chronicon Syriacum*, Paris 1890). Eser, bu neşir esas alınarak Ernest A. Wallis Budge tarafından *The Chronography of Gregory Abû'l-Faraj... Barhebraeus, Being the First Part of, his Political History of the World* adıyla İngilizce'ye çevrilmiş (I-II, London 1932), Ömer Rıza Doğrul, İngilizce çevirisinden *Abu'l-Farac Tarihi* ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir (I-II, Ankara 1945-1950 → 1987). İshak Ermele, kitabın on ve on birinci alt bölümlerini *Târîhu'd-devleti's-Süryânî* adıyla Arapça'ya çevirerek *el-Meşriq'ta* yayımlamış (1949-1950), bu çeviri, İbnü'l-İbrî'nin ölümünün 700. yılı münasebetiyle *Târîhu'z-zamân* adıyla tekrar neşredilmiştir (Beyrut 1986). Eserin "Chronicon ecclesiasticum" adlı ikinci bölümü kilise tarihine ayrılmıştır. Burada Hz. Hârûn'dan itibaren havâriiler sonrasına kadar olan dönem kısaca anlatıldıktan sonra Severus'a kadarki Antakya kilisesi patrikleri zikredilmiş, bu kilisenin monofizit kolunun tarihi 1285'e kadar getirilmiştir. Ardından Süryânî kilisesinin doğu kısmı ele alınmıştır. Marutha'dan sonra Tikrît'in monofizit mefriyânları anlatılmış, bu arada Nestûrîler'in patriklerine dair bilgi verilmiştir. Bu kısım müellifin ölümüne kadar devam eder. Aynı bölüme müellifin kardeşi Bar Sauma es-Sâfî tarafından Barhebraeus'un hayatı eklenmiş ve 1288 yılına kadar gelen bir zeyil yazılmıştır.

Daha sonra yapılan zeyillerle kitap 1495-1496 yılına kadar getirilmiştir. "Chronicon ecclesiasticum", J. B. Abbeloos ve Th. J. Lamy tarafından Süryânîce metin ve Latince çevirisiyle birlikte üç cilt halinde yayımlanmış (*Gregory Barhebraei Chronicon Ecclesiasticum*, Louvain 1872-1877), İshak Ermele eseri özet olarak Arapça'ya çevirmiştir (*el-Meşriq*, XXI [1923], s. 494-507, 589-599, 660-671; XXII [1924], 182-192, 272-281, 364-372, 417-427, 519-527, 604-614). İbnü'l-İbrî, eserin bu bölümünü yazarken Süryânî Mikâîl'in vekâ-yi'nâmesini esas almış, bazı tashihler yapmış ve ilâvelerde bulunmuştur. 2. *Târîhu muhtasarî'd-düvel* (*Muhtasaru târihi'd-düvel*). Müellifin Süryânîce umumi tarihinin bizzat kendisi tarafından yapılan Arapça muhtasarıdır. İbnü'l-İbrî bu eseri, hayatının son yıllarında Merâgalı âlim ve Arap asilzadelerinin ricası üzerine kaleme almıştır. Başlıca on devletin tarihini (Hz. Âdem'den Hz. Mûsâ'ya kadar atalar [patriyark] devleti, İsrâîloğulları'nın hâkimler devleti, İsrâîloğulları'nın hükümdarlar devleti, Keldânîler, İran hükümdarları, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, müslüman Arap hükümdarları, Moğol hükümdarları) ele aldığı bu kitaba Süryânîce umumi tarihte bulunmayan bazı bilgiler ilâve edilmiştir. Eser, çeşitli âlim ve tabiilerin biyografilerini de ihtiva etmektedir. İbnü'l-İbrî bu bilgileri İbn Cülcûl el-Endelûsî, İbnü'l-Kiftî ve Saîd b. Ahmed el-Endelûsî gibi müslüman müelliflerin kitaplarından almış, bu arada esere kısa bir İncil tarihi de eklemiştir. *Târîhu muhtasarî'd-düvel*, daha çok İbnü'l-Kiftî'den nakledilen İskenderiye Kütüphanesi'nin Hz. Ömer devrinde yakıldığına dair mâlûmat sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Eser ilk defa Edward Pococke tarafından Latince tercümesiyle birlikte yayımlanmış (*Historia Compendiosa Dynastiarum*, Oxford 1663), daha sonra Antuvan Sâlihânî el-Yesûî Arapça metnini neşretmiştir (Beyrut 1308/1890, 1377/1958, 1983). G. L. Bourer, eseri *Des Grigorius Abulfaradsch Kurze Geschichte der Dynastien* adıyla Almanca'ya (I-II, Leipzig 1783-1785) ve Herman G. B. Teule *The Ethicon of Barhebraeus* ismiyle İngilizce'ye (Louvain 1993) tercüme etmiştir. Kitabın Moğollar'a dair bölümünü M. Şerefettin Yaltkaya Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1941). 3. *Kêthâbhâ Dhê Sullâkâ haunânâyâ* (Aklin yükselmesi kitabı). Astro-nomi ve kozmografya ile ilgili eserin bir bölümünü Richard James Horatio Gottheil neşretmiş (Berlin 1890), daha sonra eser Süryânîce metin ve Fransızca çevirisiyle

İbnü'l-İbrî'nin *Makhtebhanūth zabhne (Tārīḥu'z-zamān)* adlı eserinin Süryânice aslından bir sayfa (Bodleian Library, Hunt., nr. 1, s. 454)

birlikte François Nau tarafından yayımlanmıştır (*Livre de l'ascension de l'esprit*, Paris 1899-1900). 4. *Kēthābhā dhē-šemhe* (Işıklar kitabı). Zemahşeri'nin Arapça grameri örnek alınarak yazılmış Süryânice gramer kitabıdır (Paulin Martin, *Oeuvres grammaticales d'Abou'l-Faradj, dit Bar hebreus*, Paris 1872). 5. *Kēthābhā dhē bhābbāthā* (Göz bebekleri kitabı). Mantık ve diyalektikle ilgilidir (Leipzig 1908). 6. *Hēwattā hekhmēthā* (Hikmetin özü). Aristo felsefesine dair bir ansiklopedi olup büyük kısmı Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn* adlı eserinden iktibas edilmiştir. Başlıca dört bölümden (mantık, fizik, metafizik, ahlâk-ekonomi-siyaset) oluşur (Ebû'l-Ferec, *Tārīh*, Budge'in önsözü, I, 30; Sarton, II/2, s. 977). 7. *Muhtaşar fî 'ilmî'n-nefsî'l-insânî* (nşr. Paul Sbath, Kahire 1928). 8. *Ausar razē (Kenzü'l-esrâr / Tefsîrû'l-Kitâbi'l-Mukaddes / Horreum Mysteriorum)*. Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'in İbrânîce, Yunanca ve diğer dillerdeki metinler dikkate alınarak yapılmış tenkitli tefsirinden ibaret olup I. cildi yayımlanmıştır (Ebû'l-Ferec, *Tārīh*, Budge'in önsözü, I, 33). Müellif Süryânice yazdığı bu kitabın bir kısmını Arapça'ya

çevirmiş ve çevirisine *Kenzü'l-esrâr* adını vermiştir. 9. *Kēthābhā dhē zalge (Kitābû'l-Esrâ)*. İlâhiyat hakkında olan eser Arapça'ya çevrilmiştir (Sarton, II/2, s. 978). 10. *Kēthābhā dh'ithiqon (Kitābû'l-Ahlāk)*. Bu eser de Arapça'ya tercüme edilmiştir (Sarton, II/2, s. 978). 11. *Kēthābhā dhē-yaunā (Kitābû'l-Hamāme)*. Beden ve ruh terbiyesinden, kâmil insanların duyduğu mânevî huzurdan, kendisinin ruhanî tecrübelerinden, itikadî ve ameli yönden karşılaştığı güçlüklerden bahseden eserin büyük bölümü *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*'den iktibas edilmiştir (nşr. Paul Bedjan, *Le livre de la colombe*, Paris 1898). Arent Jean Wensinck eseri *Book of the Dove* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (Leiden 1919). Kitabın bir kısmı Yûsuf Habîka tarafından *Kitābû'l-Hamāme* adıyla (*el-Meşrîk*, L/1 [Beyrut 1956], s. 21-66), daha sonra tamamı yine aynı adla Zekkâ İvâs tarafından (Bağdat 1974) Arapça'ya tercüme edilmiştir. 12. *Kēthābhā dhē Thunnāye Meghahhekhāne*. Mizahî hikâyeleri ihtiva eden eser, *Kitābû Def'îl-hem* adıyla Arapça'ya çevrilmiş de günümüze intikal etmemiştir (*İA*, V/2, s. 802). 13. *Kethabha Dhe-Menarath Kudhshe* (Mâbedin çırağı). Eserde kilisenin temelini oluşturan on iki esas açıklanmaktadır. 14. *Kethabha Dhe-Huddeye (Kitābû'l-İşârât)*. Kilise hukukuyla ilgilidir.

İbnü'l-İbrî ayrıca İbn Sînâ'nın 'Uyûnû'l-hikme ile *Kitābû'l-İşârât ve't-tenbîhât*'ını, Esîrüddin el-Ebherî'nin *Zübdetü'l-esrâr* ile *Tenzilû'l-efkâr li-ta'dîli'l-esrâr*'ını, Ahmed b. Muhammed el-Gâfiki'nin *el-Edvîyetü'l-müfredre*'sini Süryânice'ye çevirmiş, son kitabı *Müntehabû Kitâbi Câmî'î'l-müfredât li-Ahmed b. Muhammed el-Gâfiki* adıyla ihtisar etmiştir. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-ıbb*'ini da Süryânice'ye çevirmeye başlamış, ancak tamamlayamamıştır (diğer eserleri için bk. Ebû'l-Ferec, *Tārīh*, Budge'in önsözü, I, 29-34; Sarton, II/2, s. 975-979).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-İbrî, *Tārīḥu'z-zamân* (trc. İshak Ermele), Beyrut 1986, Jean-Maurice Fiey'in girişi, s. 1-11; a.mlf. [Ebû'l-Ferec], *Tārīh*, E. A. Wallis Budge'in önsözü, I, 1-66; a.mlf., *Tārīḥu muhtaşari'd-düvel* (trc. Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1941, tercüme edenin önsözü, s. 1-4; Suter, *Die Mathematiker*, s. 154; Browne, *LHP*, II, 469; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Tārīh ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 194-199; Brockelmann, *GAL*, I, 349; *Suppl.*, I, 591; a.mlf., "İbnü'l-İbrî", *İA*, V/2, s. 861-862; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, VIII, 39; Sarton, *Introduction*, II/2, s. 975-979; Aziz Suryal Atiya, *A History of Eastern*

Christianity, London 1968, s. 204-208; Reşid Yûsuf Atâullah, *Tārīḥu'l-âdâbi'l-'Arabiyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, s. 44-45; S. H. Griffith, "Disputes With Muslims in Syriac Christian Texts: From Patriarch John (d. 648) to Bar Hebraeus (d. 1286)", *Religionsgespräche in Mittelalter*, Wiesbaden 1992, s. 269-273; Şâkir Mustafa, *et-Tārīḥu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1993, IV, 32-34; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tārīh-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 153-154; L. Şeyho, "Grigoryus Ebû'l-Ferec el-ma'rûf bi'bni'l-'İbrî", *el-Meşrîk*, VII, Beyrut 1898, s. 289-295, 365-370, 413-418, 449-453, 505-510, 555-561; 605-612; J. B. Segal, "İbn al-'İbrî", *EJ²* (Ing.), III, 804-805; Eliyahu Ashtor, "Bar Hebraeus", *EJd.*, IV, 222; Yûsuf Rahimlû, "İbn 'İbrî", *DMBİ*, IV, 207-210; Herman G. B. Teule, "Ebn al-'Ebrî", *EIr.*, VIII, 13-15.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

İBNÜ'L-İFLÛLÎ

(bk. İFLÛLÎ).

İBNÜ'L-İHŞÎD (ابن الإخشيد)

Ebû Bekr Ahmed b. Alî
b. Ma'cûr (Bağcûr)
(ö. 326/938)

Mu'tezile âlimi.

270 (883) yılında doğdu. Soğd veya Fergana bölgesinde idarecilik yaparak daha sonra Bağdat'a yerleşen Türk asıllı bir aileye mensuptur. Bazı kaynaklarda İbnü'l-Ahşâd, İbnü'l-Ahşâz ve İbnü'l-İhşîz şeklinde de geçen künyesini dedelerine verilen unvandan almıştır. Babası, Abbâsî halifelerinden el-Mu'tazid-Billâh ve Müktefi-Billâh dönemlerinde sınır bölgelerinde valilik görevinde bulunmuştur. Bağdat'ın ilim çevresinde yetişen İbnü'l-İhşîd, Abbâsî Veziri Ebû'l-Feth İbnü'l-Furât'ın huzurunda Ebû Saîd es-Sirâfî ile Ebû Bîşr Mettâ b. Yûnus arasında cereyan eden münazaralara şahit oldu. Bir süre Mısır'da ve hac amacıyla Mekke'de bulundu. İbnü'l-İhşîd'in kelâm dersleri aldığı en önemli hocası, önceleri Bağdat Mu'tezile-si'ne bağlı iken daha sonra dönemin Basra ekolü reisi Ebû Ali el-Cübbâi'ye intisap eden ve vefatından sonra onun yerine geçen (İbnü'n-Nedîm, s. 219; Kâdî Abdülcebâr, *Fazlû'l-'İ'tizâl*, s. 308-309) Ebû Abdülâh Muhammed b. Ömer es-Saymerî'dir. Ayrıca Ebû'l-Hasan el-Kerhî'nin meclisinde bulundu. Saymerî gibi İbnü'l-İhşîd de Cübbâi'nin oğlu Ebû Hâşim'e sert bir şekilde muhalefet etti. Ebû İmrân Mûsâ b. Rebâh es-Sayrafî, Ebû'l-Hasan el-Ensârî ve Ebû'l-Hasan Ali b. İsâ er-Rummânî gi-